

Pataki Éva

A PROLETÁRDIKTATÚRA LENINI ÉRTELMEZÉSE A JUGOSZLÁV TÁRSADALMI TAPASZTALAT ÉS MARXISTÁK MEGVILÁGÍTÁSÁBAN

Előszó

„A proletariátus diktatúrája, ha ezt a latin, tudományos, történelmi-filozófiai kifejezést egyszerű nyelvre lefordítjuk, ezt jelenti: csakis egy bizonyos osztály, mégpedig a városi és általában a gyári, az ipari munkások képesek arra, hogy vezessék a dolgozók és kizsákmányoltak egész tömegét a tőke igájának megdöntéséért folyó harcban, a tőke megdöntése folyamán, a győzelem megtartásáért és megszilárdításáért folyó egész harcban, az új szocialista társadalmi rend megteremtésének művében, az osztályok teljes megszüntetéséért folyó egész harcban.”¹

Lenin, valamint a marxizmus klasszikusai a proletárdiktatúra alatt a dolgozók hatalmát értették, amelyben a vezető szerep a munkásosztályé és amelynek célja a szocializmus felépítése.

A szocialista forradalom (amely hazánkban egyben népfelszabadító forradalom is volt) véget vet a burzsoázia osztályuralmának. Ezért a munkásosztály hatalomra jutása és a szocializmus építésére vonatkozó célkitűzése a megdöntött kizsákmányoló osztályok ellenállásába ütközik. Ez az ellenállás annál elkeseredettebb, minél nagyobb az ember ember által való kizsákmányolása.

Hogy meddig tart a reakciók ellenállása Lenin szerint addig, amíg tart az átmeneti időszak. Számos példa igazolja Lenin nézetét a történelem folyamán pl. Szovjetunióban, Magyarországon és Kubában...

Miért van szükség a munkásosztály diktatúrájára?

A forradalom győzelme (főleg az első időszakban) csak úgy szilárdulhat meg és fejlődhet a szocialista építés, ha a megdöntött osztályok ellenállását és ellenállási kísérleteit határozottan, kényszerítő rendszabályokkal megbénítják.

A munkásosztály nem azért veszi kezébe a hatalmat, hogy bosszút álljon, hanem hogy a munkások felszabaduljanak mindenfajta elnyomás

alól. A munkásosztály diktatúrája tehát a nép akaratának kifejezése és végrehajtása.

Munkámban igyekeztem bemutatni az öngazgatás eszméjének, mint a proletárdiktatúra leghaladóbb formájának történelmi fejlődését a lyoni tanácsok felkelésétől, a párizsi kommunön és az októberi forradalmon keresztül hazánkig. A proletariátusnak a szó szoros értelmében uralkodó osztályvá való szervezését nálunk a népfelszabadító bizottságok példázzák. Edvard Kardelj a felszabadított területeken (1941) megalakult népfelszabadító bizottságokról azt mondta, hogy ezek voltak az öngazgatás csírái.

Jugoszlávia öngazgatási fejlődésének tanulmányozása végett szükségesnek tartom áttekinteni a munkásöngazgatás gyakorlatának és általában a munkások forradalmi harcának fejlődését, mégpedig a marxizmus és más elméleti koncepciók fejlődése keretében.

Az öngazgatás eszméje olyan ösztönszerű törekvése az emberiségnek, amely valóra váltaná a szabad emberek demokráciáját és részvételét az irányítás minden területén.

Az öngazgatás eszméi nem új keletűek. Az első munkásöngazgatási eszméket a lyoni takácsok 1831. évi felkelése és a chartista mozgalom (1832-ben) pattantotta ki. Az utópista szocialisták korában a munkásosztály még nem képezett jelentős társadalmi erőt, és ezért ők még nem a munkásöngazgatásról, hanem a polgárok társadalmi önkormányzatáról beszéltek. Az utópista szocialisták kivétel nélkül az új kommunista (illetve szocialista) társadalom létrehozásának gondolatával voltak elfoglalva, és nem sokat törődtek elképzelésük megvalósítási lehetőségeivel. Voltaképpen meg voltak győződve, hogy az emberek felvilágosításával és a tudatukra való hatással létre lehet hozni egy jobb és boldogabb emberi közösséget. Ők tehát nem egy bizonyos társadalmi osztályt, hanem azonnal az egész társadalmat, az egész emberiséget akarták felszabadítani.

Az öngazgatásról mint a munkásosztály olyan forradalmi öntevékenységről, amellyel valóban sikeresen fel lehet számolni a régi osztálytársadalmat és létre lehet hozni az új, osztály nélküli társadalmat, akkor beszélhetünk, ha megismerjük Marx és Engels tanait. Marx és Engels az öngazgatásról alkotott legfontosabb elméleti koncepciói a következők:

1. A munkásosztályt maga a munkásosztály szabadíthatja fel. Ahhoz pedig, hogy a munkásosztály felszabadítsa önmagát, a termelőerők és a fennálló társadalmi viszonyok ellentétére van szükség.

2. Az államról és annak elhalásáról a következőket írják: „A proletariátus megragadja az államhatalmat és a termelőeszközöket egyelőre állami tulajdonná változtatja. Ezzel azonban megszünteti önmagát mint proletariátust, megszüntet minden osztálykülönbséget és osztályellentétet, ily módon megszüntet minden osztálykülönbséget és osztályellentétet, és ezzel megszünteti az államot is, mint államot... Az első ténykedés,

amelyben az állam valóban az egész társadalom képviselőjeként lép fel — a termelőeszközök birtokbavétele a társadalom nevében — egyszersmind utolsó önálló ténykedése, mint államnak. Valamely államhatalomnak társadalmi viszonyába való beavatkozása fokozatosan minden téren fölöslegessé lesz, és azután magától megszűnik. A személyek feletti kormányzás helyébe dolgok igazgatása és termelési folyamatok vezetése lép. Az államot nem törlik el, »az állam elhal«²

3. A munkásosztály célja és történelmi cselekvése saját élethelyzetében csakúgy, mint a mai polgári társadalom egész szervezetében pontosan és megmásíthatatlanul ki van jelölve.

4. A párizsi kommünről alkotott tapasztalatok feldolgozása.

Marx 1870 őszén, néhány hónappal a kommün előtt, figyelmeztette a párizsi munkásokat és igyekezett bebizonyítani, hogy a kormány megdöntésének kísérlete kétségbeesésből elkövetett ostobaság lenne. De amikor 1871 márciusában a munkásokat rákényszerítették a döntő harcra és azok felvették a harcot, amikor a felkelés ténnyé vált, Marx a kedvezőtlen előjelek ellenére a legnagyobb lelkesedéssel üdvözölte a proletárforradalmat.

Marx és Engels a kommün tapasztalatai alapján azt állítják, hogy a „Kommunista Kiáltvány” programja néhol „elavult”. „...Nevezetesen a Kommün bebizonyította — folytatják a szerzők —, hogy a munkásosztály nem veheti egyszerűen birtokába a kész államgépezetet, hogy azt saját céljaira működésbe hozza...”³

Ebből az idézetből láthatjuk, hogy Marx gondolata az, hogy a munkásosztálynak szét kell zúznia, össze kell törnie a „kész államgépezetet”, és nem szorítkozhat pusztán arra, hogy azt birtokba vegye. A „kész államgépezetet” pedig a „proletariátus uralkodó osztállyá szervezésével”, a „demokrácia kivívásával” kell helyettesíteni.

Milyen volt az állam, amelynek kialakulását a kommün megkezdte?

1. Az állandó hadseregnek a megszüntetése és a felfegyverzett néppel való helyettesítése.

2. Az ingyenes oktatás bevezetése.

3. Az állam elváltatása az egyháztól és iskolától.

4. Marx utal arra, hogy utópia lenne a hivatalnoksereget egyszerre, mindenütt és végleg megszüntetni. Ellenben a régi hivatalnokgépezetet egy csapásra összetörni és ugyanakkor azonnal megkezdeni olyan új gépezet építését, amely módot ad arra, hogy fokozatosan megszüntessük a különféle hivatalnoksereget, ez nem utópia, ez a proletariátus soron levő feladata.

A burzsoáziának és a burzsoázia ellenállásának elnyomására szükség volt. A kommün vereségének egyik oka éppen az, hogy ezt nem elég határozottan tette. Az elnyomó szerv itt már a lakosság többsége, nem pedig a kisebbség. Amint azonban a nép többsége maga nyomja el elnyomóit, akkor már nincs szükség az elnyomáshoz „külön hatalomra”. Ebben az értelemben az állam kezd elhalni.

A párizsi kommünben, mely néhány hétig tartott egyetlen városban, megalakult az állam új típusa. A kommünt nem értették meg azok, akik megalkották, és a francia szocialisták egyik frakciója sem volt tudatában annak, hogy mit csinál. A párizsi kommün mégis nagyszerű példát mutatott arra, hogyan kell egybekapcsolni a kezdeményezést, az önállóságot, a mozgási szabadságot, az alulról jövő lendület erejét — és az önkéntes, sablonmentes centralizmust.

Marx a párizsi kommün tapasztalatai alapján megadta a rövid, szabatos, pontos és világos formulát a proletariátus diktatúrájához. Szerinte az államhatalom megsemmisítése a legfőbb cél.

Az orosz munkások és parasztok helyes hozzáállása a forradalomhoz, meghozta a maga ragyogó gyümölcsét.

Szovjetunióban alakult ki először az állam új típusa, melyet a szovjetek képeznek, mint az irányítás szervei. Erre az új államtípusra számtalan új feladat hárult:

1. Létre kellett hozni és kifejleszteni a kapitalizmus által elnyomott osztályok, a proletariátus meg a félproletariátus minden irányú és a tömegeket átfogó szervezettségét. A szovjethatalom, a történelem során először nemcsak hogy minden téren megkönnyítette a kapitalizmus által elnyomott tömegek szervezkedését, hanem ugyanakkor szervezetüket az egész államapparátus állandó és nélkülözhetetlen alapjává tette az egész világon. Csak ily módon valósulhat meg a demokratizmus a lakosság többsége számára.

2. Az állam új típusa lehetőséget nyújtott a tömegek közvetlenebb befolyására az állam új rendszerére, igazgatására. A választások módja, azok gyakorisága (háromhónaponként) lehetőséget nyújtott arra, hogy a falusi és városi munkások egyaránt részt vegyenek az igazgatásban.

3. A szovjet szervezet lehetővé tette, hogy a munkások és a parasztok olyan fegyveres erejét hozzák létre, amelyet sokkal szorosabb kapcsok fűznek egybe a dolgozó és kizsákmányolt tömegekkel, mint azelőtt. Enélkül ugyanis hiányzott volna a szocializmus győzelmének egyik előfeltétele, nevezetesen a munkások felfegyverzése és a burzsoázia lefegyverzése.

Lenin tézise a forradalom időszerűségéről csakis Oroszországra vonatkozik. Lenin az orosz társadalmi mozgásokban megtalálta és felismerte a kapitalista társadalom mozgásának és lehetőségeinek döntő jegeit, a maga idejében.

Lenin a *Mi a teendő* című könyvében hangsúlyozza:

„Állítom: 1) hogy egyetlen forradalmi mozgalom sem lehet tartós a vezetők szilárd és a folytonosságot fenntartó szervezete nélkül;

2) hogy minél nagyobb az a tömeg, amely spontán bekapcsolódik a harcba... annál szilárdabbnak kell lennie ennek a szervezetnek...;

3) hogy ennek a szervezetnek főleg olyan emberekből kell állnia, akik hivatásszerűen foglalkoznak forradalmi tevékenységgel...”⁴

Lenin, Marx és Engels nézetei szerint a proletariátus a munkáshata-

lommal egy történelmileg új típusát hozza létre ez államnak, amelyet Marx szerint „az uralkodó, osztályá szervezett proletariátus” képvisel. Ez az új munkásállam voltaképpen a proletariátus diktatúrája, és ez az, amit Lenin különösképpen szorgalmaz, ami nem más, mint az elhalóban levő állam.

Lenin az állam elhalását a kapitalisták letűnésében látja.

A marxizmus abban különbözik az anarchizmustól, hogy elismeri az állam és az államhatalom szükségességét a forradalmi korszakban általában, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korszakában különösen.

„A marxizmus abban különbözik Plehanov meg Kautsky úrék és kompániájuk kispolgári, opportunistá „szociáldemokratizmusától”, hogy az említett korszakok számára ugyanolyan államot tart szükségesnek, amilyen a közönséges parlamentáris polgári köztársaság, hanem olyan államot, mint a párizsi kommün . . . Minél előbb levetjük a Plehanov meg Kautsky úrék és társaik által eltorzított marxizmusnak, ennek az állammarxizmusnak régi előítéleteit, minél buzgóbban segítünk a népnek abban, hogy azonnal és mindenütt kiépítse a munkás- és parasztküldöttek szovjetjeit, hogy ezek kezükbe vegyék az egész életet, minél tovább húzzák, halasztják Lvov úrék és társaik az alkotmányozó gyűlés egybehívását, annál könnyebb lesz majd a népnek a munkás- és parasztküldöttek szovjetjeinek köztársasága javára döntenie. A nép új szervezeti építőmunkájában a hibák eleinte elkerülhetetlenek, de jobb hibákat elkövetni és haladni, mint várni, amíg Lvov úr által összehívott jogászprofesszorok megírják majd az alkotmányozó gyűlés egybehívásáról és a parlamentáris polgári köztársaság megörökítéséről a munkás- és parasztküldöttek szovjetjeinek megfojtásáról szóló törvényeket.”⁵

„Nem elég azonban a demokráciát hirdetni, nem elég kiáltani és elrendelni, nem elég megbízni a nép „képviselőit”, hogy valósítsák meg a demokráciát a képviseleti intézményekben. A demokráciát azonnal építeni kell, alulról, a tömegek kezdeményezésével, a tömegeknek az egész államéletben való bevonása, hivatalnokok nélkül . . .

Demokrácia alulról, demokrácia hivatalnokok nélkül, rendőrség nélkül, állandó hadsereg nélkül. A közszolgálatnak az egy szálíg felfegyverzett, népi milícia által való ellátása — ez annak a szabadságnak a záloga, amelyet nem vehetnek el sem cárok, sem hetyke tábornokok, sem tőkések . . .”⁶

Mindjárt a polgárháború befejezése után, 1920 második felében felújulnak a viták a szakszervezet szerepéről és feladatairól. A vita lényege azonban nem a szakszervezetekben, hanem a gazdaságirányításban rejlett.

Trockij az egyik oldalt képviselte azzal a követeléssel, hogy a szakszervezetet teljesen államosítani kell. Abból a feltevésből indult ki, hogy a munkásosztály és annak állama között nincs és nem is lehet semmilyen

nézeteltérés. Trockij azért harcolt, hogy a gazdaságfejlesztési feladatok megoldását katonai fegyelem és szervezettség útján kell biztosítani.

A „munkás-oppozíció” a másik oldalt képviselte. Lenin álláspontját és magatartását a „munkás-oppozícióval” kapcsolatban megérthetjük, ha megismerjük az ország akkori gazdasági helyzetét és más változásait.

a) A forradalom válságos helyzetének egyik legjelentősebb tényezőjét a munkásosztállyal kapcsolatos helyzet alkotja. A munkásosztály jelentős része fizikailag megsemmisült, az a része pedig, amely a gyárakban maradt, rendkívül súlyos körülmények között élt.

b) A proletariátus egy igen elmaradott, gazdaságilag fejletlen országban aratott győzelmet. A Szovjetunió tehát súlyos körülmények között fejlődött, főleg pedig a nehézipar fejlődése okozott gondot.

c) A polgárháború nyomán a falu képtelen volt elegendő mennyiségű élelmiszert előállítani.

d) A parasztság és a kisárutermelők tömege a városokban erős nyomást gyakorolt a forradalomra. Lenin számtalanszor felhívta a figyelmet az anarchista irányzatok veszélyére, amely a szocialista államot fenyegeti, ezért már kezdetben bevezeti a munkásellenőrző szerveket a politikai hatalmi rendszerben.

Lenin nézete tehát a proletariátus diktatúrájáról az, hogy egy fejletlen földművelő országban — amilyen Oroszország volt az októberi forradalom idején — a proletariátus hatalma csak a város és falu munkás-tömegeinek szilárd osztályszövetségével hozható létre és tartható fenn.

Önigazgatási eszmék és kísérletek az októberi forradalom után

Marx tudományos jóslata az önigazgatás fejlődéséről az októberi forradalom után kiterjed úgyszólván minden nyugat-európai országra. Legnagyobb és legtartósabb eredményeket Németországban, Ausztriában, Magyarországon, Olaszországban ért el. A munkásönigazgatási és munkásellenőrzési mozgalom két fejlődési szakaszon ment át:

Az első szakaszban a munkástanácsok, az üzemi bizottságok, a szovjetek és a munkásönkormányzat más formái úgy fejlődnek, mint kifejezetten politikai szervek, amelyek a forradalmi események szervezői és irányítói. Tehát a munkásönigazgatás központi helyet tölt be a munkásosztály forradalmi harcában. A munkástanácsokat és a szovjeteket a forradalom harcosai úgy értelmezték mint a polgári hatalom és a tőkés rend elleni harc szerveit, amelyek ebből a harcból nőnek ki és alakulnak meg, alapját képezvén az új társadalmi szervezetnek.

A második szakaszban fokozatosan gyengül a mozgalom, párhuzamosan a forradalom lendületének csökkenésével. A tőkés rendszernek sikerült leállítani a munkások forradalmi mozgalmát és megszilárdítania hatalmát a forradalmi megrázkódtatások után. A kapitalisták nem ragadhatták kezükbe a hatalmat egyik napról a másikra. A munkástaná-

csok fokozatosan elvesztik politikai jelentőségüket, és amikor a forradalom lendülete alábbhagy, bezárkóznak a gyárakba, arra törekedvén, hogy az igazgatás szervévé alakuljanak át az üzemekben. A burzsoázia vállalja az együttműködést az igazgatásban, azonban ez az együttműködési lehetőség nem egyéb a munkásosztály kijátszásánál. A munkások és szervezeteik egyre kevésbé vesznek részt saját mozgalmukban, az új körülmények között inkább a szűnőben levő mozgalom vívmányainak megvédéséért harcolnak.

Az első világháború évei, különösen Németországban, kiélezték az alapvető szociális kérdéseket. 1918. november 4-én kirobban a kieli matrózok felkelése, megdöntik a császár hatalmát és leváltják a polgári kormányt.

A német forradalom első fegyveres szakasza azzal fejeződik be, hogy megválasztják a berlini munkás- és katonatanácsok végrehajtó tanácsát és ideiglenesen felruhazzák Németország egész végrehajtói és törvényhozási hatalmával. Így a munkástanácsok nagy befolyást élveztek az újonnan kikiáltott bajor köztársaságban. Nem szabad azonban szem elől téveszteni azt a tény sem, hogy fennmaradt a régi állam is, a maga politikai intézményeivel és polgári pártjaival. A munkásmozgalomban hiányzott az egység, ami a munkástanácsok szerepét jelentette. A munkás- és katonatanácsok első kongresszusán olyan javaslatok születtek, hogy a tanácsok képezzék a legfelsőbb törvényhozó és végrehajtó hatalmat. Az 1919. évi parlamenti választások után burzsoá demokrata kormányzat jön létre, és ez a kormányzat fegyveres erővel elfojtotta a Tanácsköztársaságot.

A Magyar Tanácsköztársaság 133 napon át tartja hatalmát. Lenin levélben üdvözli a Magyar Tanácsköztársaságot:

„Elvtársak! Lelkesedéssel és örömmel töltenek el bennünket azok a hírek, amelyeket a magyar tanács hatalom vezetőitől kapunk. Alig több mint két hónapja áll fenn Magyarországon a tanács hatalom, de szervezettség tekintetében a magyar proletariátus úgy látszik, már túltett rajtunk . . .

. . . A magyar proletárforradalom még a vakot is látóvá teszi. A proletárdiktatúrára való átmenet formája Magyarországon egészen más, minő Oroszországban: a burzsoá kormány önként lemondott, a munkásosztály egységét, a szocializmus egységét azonnal helyreállították kommunista program alapján. Annál világosabban domborodik ki most a tanács hatalom lényege: most sehol a világon nem lehetséges semmiféle más olyan hatalom, amelyet a dolgozók, élükön a proletariátussal, támogatnának, mint a tanács hatalom, mint a proletariátus diktatúrája . . .

. . . De nem egyedül az erőszak a proletárdiktatúra lényege, és nem elsősorban az erőszak. A proletárdiktatúra legfőbb lényege a dolgozók vezető osztagának, élcsapatának, egyetlen vezetőjének, a proletariátusnak szervezettsége és fegyelmezettsége. A proletariátus célja, hogy megteremtse a szocializmust, megszüntesse a társadalom osztályokra tagozó-

dását, dolgozóvá tegye a társadalom valamennyi tagját és megfossa talajától az embernek ember által való mindenféle kizsákmányolását. Ezt a célt nem lehet egy csapásra elérni, ehhez a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek meglehetősen hosszú időszakára van szükség, azért is, mert a termelés átszervezése nehéz dolog, azért is, mert időbe telik, amíg az élet minden terén gyökeres változásokat hajthatunk végre, azért is, mert a kispolgári és polgári gazdálkodás megszokottságának hatalmas erejét csak hosszú, kitartó harccal lehet leküzdeni...

Az a háború, amelyet ti viseltek, az egyetlen jogos, igazságos, igazán forradalmi háború, az elnyomottak háborúja az elnyomók ellen, a dolgozók háborúja a kizsákmányolóknak ellen, háború a szocializmus győzelméért.”⁷

A Magyar Tanácsköztársaság bár rövid ideig tartotta fenn magát, megvalósította a munkásosztály közvetlen öngazgató hatalmának eszméjét.

Olaszországban a forradalmi munkásmozgalom nyomán, 1919-ben és 1920-ban számos gyár a munkások kezébe került. Azonban ugyanez év októberében a kormány nyomására, vagyis a katonaság beavatkozására, a munkások elhagyják a gyárakat, de az előzetes egyezkedések során megígérik nekik a participálás jogát. A munkásmozgalom szervezetlensége és a burzsoázia gyengesége lehetőséget nyitott a fasizmus megjelenésének.

A munkásosztály öngazgató szocialista kezdeményezésének lángja Nyugat-Európában a két világháború között sem aludt ki.

*

A proletárdiktatúra Jugoszlávia politikai rendszerének a társadalmi lényege, amelyben a munkásosztályé a vezető szerep. Jugoszlávia politikai rendszerének társadalmi, illetve osztálypolitikai lényegét a proletárdiktatúra képezi. A proletárdiktatúra még a népfelszabadító háború és a szocialista forradalom idején jött létre. A proletariátusnak a szó szoros értelmében uralkodó osztállyá szervezését nálunk a népfelszabadító bizottságok példázzák, amelyek 1941 júliusában és augusztusában alakultak meg a felszabadított területeken. A tömegek, a nép törekvése az új szocialista társadalmi rendszerre egyre inkább túlsúlyba jutott a fegyveres harc során. Edvard Kardelj kihangsúlyozta, hogy a népfelszabadító bizottságok megalakulása a szabad területeken, azok aktív tevékenysége, az öngazgató csíráját képezik. A népfelszabadító bizottságok célkitűzése az volt, hogy jobb és boldogabb jövőt biztosítson a népnek.

Ez az irányzat ugyanakkor megkövetelte a végleges leszámolást az ország forradalmi szervei és a londoni emigráns kormány között, mert az utóbbi a burzsoázia és a nagyszerb egyeduralkodó körök érdekeit képviselte, s emiatt nemcsak elszigetelődött a jugoszláv néptömegek zömétől, hanem a tömegek tudatában is a legfőbb veszélyt jelentette a jugo-

szláv dolgozó tömegek demokratikus és szocialista jövőjére nézve. A népfelszabadító mozgalom világos és végleges szakítása ezzel a kormánnyal és az általa képviselt erőkkel nélkülözhetetlen előfeltétele volt a népfelszabadító mozgalom további fejlődésének, és még nagyobb lehetőséget nyújtott a néptömegek mozgósítására. Jugoszlávia háború utáni társadalmi-gazdasági fejlődésében hatalmas eredmények születtek a szocialista öngazgatási viszonyok kibontakozása és az ország anyagi termelőerőinek a magasabb szintre emelése terén. A széles tömegek nagy forradalmi lendülettel, magas fokú öntudattal és áldozatkészséggel fogtak hozzá az újjáépítéshez. Minden munkaképes ember részt vett a közös akciókban, a közös és önkéntes munkában. Rendbe hozták az utakat, vasutakat, újból üzembe helyezték a villanytelepeket, megkezdték a gyáripár és más berendezések szerelését. Nem egészen két évre volt szükség ahhoz, hogy eltüntessük a háború nyomát és lehetőséget adjunk az új szocialista fejlődésnek. Az újjáépítés kezdetétől napjainkig óriási gazdasági, kulturális és politikai eredmények jöttek létre.

Ilyen lendületes gazdasági fejlődéssel csökkentettük a hazánk és a világ iparilag fejlett országai fejlettségi foka közötti különbségeket.

1949 és 1950 folyamán a Tito elvtárs vezette JKP megtalálta a nagy történelmi választ arra, hogyan fejlesszük tovább szocialista társadalmunkat. A forradalmi szocialista etatizmusnak öngazgatású szocializmussá való átalakulása 1950. június 26-ához fűződik, amikor Tito a JSZNK Népszkupstinája előtt közli, hogy a termelőeszközöknek állami tulajdonból a munkások kezébe kell jutnia, hiszen csak ez az egyetlen módja a munkásöngazgatás bevezetésének.

Feltehető tehát a kérdés, mi is a proletárdiktatúra hazánkban, és mi az öngazgatás?

„A néphatalom osztálypolitikai lényege Jugoszláviában a proletárdiktatúra, vagyis a munkásosztálynak, a vezető társadalmi erőnek különleges szövetsége a többi dolgozóval. Proletárdiktatúrán nem az állam ilyen vagy olyan külső formáját értjük, sem pedig a kapitalizmusból a szocializmusba, illetve a kommunizmusba vezető átmeneti időszak politikai rendszerének meghatározott módszerét vagy szervezetét, hanem a proletárdiktatúra társadalmi, illetve osztálypolitikai tartalmát.”⁸

„A proletárdiktatúra — írja Kardelj — nem az államapparátus, az állami despotizmus diktatúrája, illetve nem okvetlenül kell hogy az legyen, hanem annak a hatalomnak a fogalma a társadalomban, amelyben a munkásosztály, illetve közvetlen és távlati történelmi érdekei játszószerepet az elvitathatatlan vezető társadalmi szerepet . . .

. . . Ezért is fektettük le alkotmányunkban, hogy Jugoszláviában a proletárdiktatúra, vagyis társadalmunkban a munkásosztály vezető szerepe az öngazgatási demokráciában ölt testet.”⁹

Tehát a proletárdiktatúra az átmeneti korszaknak minden olyan politikai rendszere, amelyben a munkásosztálynak gazdasági, politikai, kulturális és jogi érdekei közvetlen módon jutnak kifejezésre és a tár-

sadalmi tevékenységek vezérlését jelentik. Olyan politikai rendszer ez, amely „csak átmenet valamennyi osztály megsemmisítése és az osztály nélküli társadalom felé” (Marx).

A proletárdiktatúra különféle politikai formái szükségszerűen egy-egy nép történelmi fejlődésének különbözőségeiből, a különféle társadalmi-gazdasági szerkezetből, különféle gazdasági, politikai és kulturális adottságokból, különféle politikai, főleg demokratikus hagyományokból, szokásokból, eltérő kiindulópontokból és utakból erednek, amelyeknek segítségével a társadalmi átalakulásokat végrehajtották. Így öltött formát a proletárdiktatúra Jugoszláviában, ahol a proletariátus forradalmi eszközökkel kivívta magának a vezető politikai pozíciókat, de csak ezután kellett kiharcolnia döntő győzelmét a reakciós erőknek tápot adó általános elmaradottság fölött.

Lényegesen más feltételek mellett válnak valóra a proletárdiktatúra politikai formái olyan országokban, amelyek fejlettek, ahol a szocializmusnak erős gazdasági alapja van, és ahol a munkásosztály már kiharcolta szociális vívmányait. A proletárdiktatúrának nem lehetnek ugyanolyan formái abban az országban, ahol a munkásosztály a hatalom hadállásainak fokozatos meghódításával és erősítésével válik vezető társadalmi tényezővé, mint abban az országban, ahol a belső ellentétek végső kiélezettsége folytán kell a munkásosztálynak küzdenie a termelőerők fejlődéséért.

A proletariátus forradalmi fordulattal jutott hatalomra, amely viharerővel elsöpörte és alapjaiban megsemmisítette a régi politikai rendszert, és bevezette a vezető forradalmi erők nyílt forradalmi diktatúráját és monopolista uralmát.

Gyakoriak azok az elméletek, amelyek kiegyenlítik a diktatúrát az erőszak fogalmával, valamint a demokráciát a szabadságával. Minden államhatalom végső fokon csupán az uralkodó osztályok tényleges hatalmának politikai formája, s ilyen értelemben minden államhatalmat egyebek között azért teremtettek meg, hogy a politikai kényszer erejével megnyirbálja és háttérbe szorítsa a leigázott osztályok érdekeit, követeléseit és akcióit. Ráadásul minden államhatalom, mint az uralkodó osztály hatalmának politikai megtestesülése egyúttal az erőszak, illetve a diktatúra formája is. Ez természetesen a demokratikus rendszerekre is érvényes. A parlamenti demokrácia sem más, mint az államhatalom politikai formája. Merő politikai képmutatás tehát, hogy a szocialista társadalomnak a demokrácia hiányát és a diktatúra uralmát, a polgári társadalomnak pedig a diktatúra hiányát és a demokrácia uralmát tulajdonították.

Az osztályhatalmi rendszer — amelyet társadalmi-történelmi vonatkozásban osztálydiktatúrának nevezünk — tulajdonképpen nem egy, hanem különféle politikai formákban jelentkezik, kezdve a viszonylag igen demokratikus rendszertől egészen a legdurvább erőszakot alkalmazó diktatúráig, amilyen például a fasiszta diktatúra. Ilyen értelemben a

diktatúra olyan hatalom és politikai rendszer lényege, amelyben a munkásosztálynak van vezető szerepe. A munkásosztály vezető szerepét pedig ebben az értelemben nem lehet egyszeriben csak úgy értelmezni, hogy valamelyik munkáspárt részt vesz a kormányban, hanem úgy, hogy egyes országokban az osztály- és politikai erőviszony olyan, hogy a munkásosztály és ennek vezető szocialista erői, a többi dolgozóval szövetkezve és társadalmi-gazdasági érdekeivel összhangban megváltoztathatja, és meg is változtatja a társadalmi viszonyokat.

A munkásosztály haladó szerepe abból ered, hogy a munkásosztály nem szabadíthatja föl magát a kizsákmányolás alól úgy, hogy eközben föl ne szabadítsa az egész társadalmat is a történelmileg túlélt tőkés rendszer nyomása és minden egyéb kizsákmányolás és elnyomás alól. A munkásosztálynak ezért szükségszerűen meg kell változtatnia nemcsak a társadalom osztályalkatát, hanem azokat a társadalmi viszonyokat is, amelyekben mint osztály létezik.

Azzal, hogy a termelőeszközök társadalmi tulajdonba kerültek a munkásosztály még nem végezte el a reá váró feladatokat. A jugoszláv szocialista öngazgatású társadalom elmélete és gyakorlata mindig abból indul ki, hogy a szocializmus, főleg pedig az öngazgatású rendszer csak úgy fejlődhet tovább, ha a dolgozónak és polgárnak joga és kötelessége, hogy közvetlenül részt vegyen a társadalmi újratermelés egész folyamának demokratikus irányításában.

Szocialista társadalmunkban a dolgozók és polgárok valamennyi szabadságának és jogának alapja az öngazgatásra való jog. Ez az új, demokratikus jog, a munkások közvetlen joga, amely egyedül a termelőeszközök társadalmi tulajdonán és a munkásosztály vezető társadalmi szerepén alapuló viszonyokban lehetséges.

„Az új társadalmi rend mindenekelőtt az ipar és általában az összes termelési ágak üzését ki fogja venni az egyes, egymással konkurráló egyének kezéből, s ehelyett mindezeket a termelési ágakat az egész társadalom által kell majd üzemben tartania, azaz közösségi számlára, közösségi terv szerint és a társadalom valamennyi tagjának részvételével. Meg fogja tehát szüntetni a konkurrenciát, és helyébe a társulást állítja. Mivel pedig az ipar egyesek által való üzésének szükségszerű következménye a magántulajdon volt, s a konkurrencia semmi egyéb, mint az ipar egyes magántulajdonosok által való üzésének módja, ennél fogva a magántulajdon nem választható el az ipar egyéni üzésétől és a konkurrenciától. A magántulajdont tehát szintén el kell majd törölni, s helyébe az összes termelési szerszámok közös használata és az összes termékek közös megállapodás szerinti elosztása, vagyis az úgynevezett vagyonszövetség fog lépni. Sőt, a magántulajdon eltörlése a legtömörebb és a legjellemzőbb összefoglalása az egész társadalmi rend azon átalakításának, amely az ipar fejlődéséből szükségszerűen fakad, s ezért a kommunisták joggal hangsúlyozzák ezt fő követelésükként.

... Azáltal, hogy a társadalom kiveszi a magántőkések kezéből az

összes termelőerőknek és érintkezési eszközöknek a használatát, úgyszintén a cserét és a termékek elosztását, s olyan terv szerint igazgat, mely az egész társadalom meglévő eszközeiből és szükségleteiből adódik, elsősorban kiküszöbölődnek mindazok a káros következmények, amelyek most még egybekapcsolódnak a nagyipar űzésével. A válságok elesnek, a kiterjedt termelés, amely a társadalom mostani rendje számára a túltermelésnek és a nyomornak oly hatalmas oka, akkor már nem is lesz elegendő és még sokkal jobban ki kell majd terjeszteni. A túltermelés ahelyett, hogy nyomort idézne elő, a társadalom legközelebbi szükségletein túlmenően biztosítani fogja mindenki szükségleteinek kielégítését, új szükségleteket fog teremteni, és egyúttal megteremti ezek kielégítésének eszközeit. Újabb haladás feltétele és ösztönzője lesz, s anélkül fogja végrehajtani ezt a haladást, hogy a társadalmi rend, mint eddig minden alkalommal, zűrzavarba kerülne. A magántulajdon nyomásától megszabadított nagyipar olyan terjedelemben fog fejlődni, melyhez képest mai kiképződése ugyanolyan kicsinyesnek tűnik, mint napjaink nagyiparához képest a manufaktura. Az iparnak ez a fejlődése elegendő tömegű terméket bocsát majd a társadalom rendelkezésére ahhoz, hogy mindenkinek a szükségleteit kielégítse...¹⁰

Az öngazgatású szocializmus egyik fontos politikai jellegzetessége az államelhalás.

A háború befejezése után pártunkra nagy és fontos feladat hárult. Valóra kellett váltani a jugoszláv népek felszabadító harcának vívmányait. Az állam tehát nem tűnik el a forradalom győzelmével, nem szűnik meg a szocialista erők hatalomra jutásával. Az államra szükség van a szocialista társadalmi rendszerben, amelyet Marx is előrelátott, hiszen az államnak jelentős szerepe a tőkés rendszer gazdasági alapjainak lerombolására és a szocialista építés megalapozására irányul.

„Az állam elhalása olyan folyamat, amely a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet egész korszakán át tart. Az elhalás folyamatának tartama megfelel annak az időszaknak, amelyben az állam bizonyos elemeiben létezik, s meghatározott, nélkülözhetetlen és pozitív, az átmeneti korszak fejlődési szakaszainak megfelelően más-más szerepet játszik a társadalomban.”¹¹ Az állam feladata és célja, hogy biztosítsa a szocialista társadalom és az öngazgatás fejlődését. Az öngazgatású társadalom fejlődésével csökkenni kezd az állami igazgatás szerepe. A szocialista társadalmi rendszer küzd az állam szerepét lebecsülő anarchista törekvések ellen, viszont másfelől harcol minden olyan befolyás ellen, amelynek célja az állam erősödése, társadalom fölöttivé válása.

„A diktatúra fogalma nem az erőszak formájával azonos, hanem meghatározott osztály-, illetve társadalmi rendszer állami védelmével. Amikor tehát a polgári társadalom politikusai a proletárdiktatúra fogalmát a demokrácia fogalmának ellentétéként értelmezik, akkor ez nem más, mint a jelenkori társadalmi ellentétek keretében folyó ideológiai harc formája. A proletárdiktatúra nem zárja ki a kényszer fogal-

mát, hiszen itt is jelen vannak a politikai korlátozás elemei, sőt dominálnak.

Kicsit sem meglepő, hogy egyes kommunista pártok feltették a kérdést: ha a polgári társadalomban hatalmon levő politikai és osztályerők tagadják, hogy hatalmuk diktatúra — holott az —, vajon a szocialista erőknek miért kellene a proletárdiktatúra hangoztatásával azt a benyomást kelteniük, hogy a szocialista és a polgári társadalom közötti különbség nem a hatalom osztályjellegében, hanem abban rejlik, hogy az egyik társadalom diktatúra, a másik pedig demokácia? Semmi okunk tehát szemrehányással illetni e pártokat, mert megtagadták ezt a kifejezést, hiszen nem tagadták meg egyúttal a munkásosztály olyan társadalmi helyzetéért folytatott küzdelmet is, amely lehetővé teszi a szocializmusért vívott harcot.

Mi sem a burzsoá, sem a proletárdiktatúrát nem azonosítjuk kényszerítő eszközökkel, amelyek olykor demokratikusak, olykor kevésbé azok, minthogy a szocializmusba mint átmeneti időszakban néha súlyosabb elferdülésekre is sor kerül.¹²

A magántulajdon monopóliumának megszüntetése és átalakítása államtulajdoni monopóliummá olyan folyamat, amely alapját képezi az osztálystruktúra etatisztikussá való átalakulásának. Az államtulajdon fokozatos megszüntetésének folyamata, átalakítása társadalmi tulajdonná, valamint az emberek és a dolgok feletti hivatásos irányítók külön rétegeinek megszüntetése az öngazgatású termelési viszonyok kialakításához vezet. Az állami tulajdon monopóliumának társadalmivá való változtatása lényegében nem jogi cselekedet, hanem hosszan tartó folyamat az új szociális viszonyok kialakításának. A társadalmi tulajdon könnyése alatt még sokáig megmaradnak az államtulajdon monopóliumának elemei és egyes rétegeinek erre alapozó kiváltságai. Első fázisában az államtulajdon a csoporttulajdonná való deformálódás lehetőségét, a kollektív egoizmus veszélyét is magában hordozza.

A társadalom öngazgatási szervezete, amely az ilyen viszonyok elemeinek tagadásából épül fel, igen sok különböző konkrét formából tevődik össze — a munkásellenőrzésből, a participációból, a gazdasági szervezetek öngazgatási funkciójából stb. A szocialista fejlődés ezen összetettebb fázisának alapvető sajátossága az a törekvés, hogy az emberek feletti igazgatást a műszaki folyamatok irányításává változtassa át, hogy fokozatosan megszüntesse a kétféle csapat, a hivatásos irányítók és a végrehajtók zárt csoportjának létezését, s hogy e funkciók hordozói elvileg azonos viszonyba kerüljenek a munkafeltételekkel, tehát együttesen igazgassák az alaptevékenységeket és a munka eredményeit, s úgy jelenjenek meg, mint kollektív hordozói az igazgatási döntéseknek.

„A centralizált etatizmuson alapuló bürokratikus társadalmi csoportosulás átalakulása az alaptevékenységek és értékek igazgatásának kisebb — nagyobb fokú decentralizálásával kezdődhet el. Párhuzamosan a hatalom átruházásának folyamatával, olyan irányzat jelentkezik, hogy

most meg ezek igyekeznek monopóliumot szerezni a szűkebb részérdek képviselőit a tolmácsolás és a reprezentálás kizárólagos jogára, tehát arra törekszenek, hogy a hatalom egy részét „a társadalom bázisa felé való mozgásában” a maguk birtokába vegyék. Létrejön egy specifikus szimbiózis „a centralizált és decentralizált bürokrácia” között.”¹³

A decentralizált bürokrácia önállósulásának ez az irányzata azért fejlődik ki, mert az öngazgatási szervezetekben, a társadalom sejtjeiben, melyekre az állam átruházza az igazgatás hatáskörét, meghatározott és törvényszerű folyamatok mennek végbe. A társadalom öngazgatási szervezetének kialakulási folyamatában ugyanis, az első fázisban az öngazgatási szervezetek formális jogú, intézményes formáinak kiterjedt hálózata jön létre, amelyekre átveddik az alaptevékenységekkel és a munkaeredményekkel való rendelkezés hatáskörének egy része. Az intézményes keret és az öngazgatási formák azonban még mindig nem identifikusak a reális öngazgatási viszonyokkal, amelyek csak fokozatosan érhetők el.

A maguk intézményes jogai alapján ezek a szervezetek eleinte öngazgatású-demokratikusak. „Jogi homlokzatuk” keretei között azonban megjelennek a nemformális csoportok kialakulásának tendenciái, a bürokratikus önállósulás tendenciái.

A bürokrácia sohasem valamely külsőleg is látható, formális jogú struktúra formájában jelenik meg közvetlenül, hanem az öngazgatási intézmények „jogi homlokzata” mögött fejt ki ténykedését. A bürokrácia mint irányzat „begubózik” az öngazgatási intézmény belső keretei közé, s olyan nemformális csoportot képez, amely önállósulásra, az alaptevékenységek és a munkaeredmények igazgatásának monopóliumára törekszik. A bürokrácia itt mint állandó tendencia jelentkezik, és akkor érvényesül, amikor a szűkebb nemformális csoportnak sikerül monopolizálnia az igazgatást és az újratermelt értékek feletti rendelkezést, amikor önállósul, kitépi magát a csoport ellenőrzése alól és a maga szűkebb érdekeit helyezi előtérbe. Ez az irányzat abból ered, hogy a társadalom sejtjeiben a műszaki és professzionális megoszlásban nem azonos a helyzete. Az igazgatási funkciók hordozóinak oldalán törvényszerűen megjelennek a bürokratikus irányzatok, az önállósulási törekvések és az igazgatási meghatalmazás monopolizálásának szándéka a társadalmi szervezetek fölött, a műszaki folyamatok irányítóinak oldalán pedig a szakemberek a technokratikus réteg önállósulási szándéka. Ezek az irányzatok különböző megoszlásban és összefüggésben vannak.

Mint látjuk, a társadalmi fejlődés mozgatóerőinek marxista tanát nem mindig értették meg és alkalmazták következetesen. Számos teoretikus, miközben a marxizmusra hivatkozott, egyoldalúan tolmácsolta és kifogásolta azt.

„Egyáltalában nem véletlen tehát — írja Kardelj —, hogy társadalmunkban valamennyi osztály-, társadalmi és politikai ellentét valójában egy alapvető konfliktusban összpontosul, ez pedig a szocialista-

ellenes és öngazgatásellenes erők csökönyös igyekezete, hogy hathatós külföldi támogatással ráerőszakolják társadalmunkra a pártpluralizmust vagy az egypártrendszert. Ezek az erők a szabadság és a demokrácia nevében lépnek fel. Valójában szabadságról van szó, de nem arról a szabadságról, amely a nép óriási többségét, azaz a dolgozókat illeti meg, akik olyan öngazgatási és demokratikus jogokhoz jutottak, amelyekről a tőkés országokban élő munkásoknak még álmodniuk sem szabad, hanem társadalmunk azon kisebbségének szabadságáról, amely éppen a dolgozók szabadságát akarja megszüntetni, és politikai monopóliumot és hatalmat akar kikényszeríteni a kisebbségnek, amely mögött felsorakoztak a tőkés tulajdon visszaállítását, vagyis a társadalmi irányításra való techno-bürokratikus monopóliumot támogató erők. Eközben ennek a monopóliumnak védelme jegyében egyazon vonalon haladnak, mind a sztálinista dogmatikusok, akik ezt a monopóliumot az államgépezet vezető szerepéről alkotott ideológia nevében követik, mind pedig azok a techno-bürokrata liberálisok, akik ugyanezt a monopóliumot az értelmiség társadalmi vezető szerepéről alkotott ideológia nevében követik. Éppen ezért a nép, a dolgozók, az öngazgatók igazi demokráciájának védelmében társadalmunk szocialista erőinek a leghatározottabban szembe kell szállniuk azzal a törekvéssel, hogy társadalmunk további demokratizálásának kérdését úgy taglalják, mint a pártpluralizmus szabadságát, nem pedig mint az öngazgatási érdekek pluralizmusának szabadságát.”

A mi politikai rendszerünk, mármint a proletárdiktatúra célja és kötelessége, hogy leküzdje ezeket az ellentmondásokat, ezeket a régi maradványokat, amelyek fékezik az öngazgatás fejlődését, a munkásosztály teljes politikai, gazdasági, kulturális felszabadulását. A diktatúra, a kényszer alkalmazása erre a harcra korlátozódik és ez a harc a szubjektív szocialista erőknél áll, hogy mennyire esnek a szocialista társadalmi viszonyokban előálló effajta elferdülések befolyása és nyomása alá.

Amikor tehát politikai rendszerünk építésén fáradozunk — írja Karelj —, a rendszer társadalmi szerepével kapcsolatos „ultrabaloldali” nézeteket is el kell vetnünk. Csupán az öngazgatásnak mint a társadalom politikai szervezetének és az öngazgatási érdekek pluralizmusa elismerésének talaján juthatnak kifejezésre minden termelőreteg eredeti és tényleges szükségletei, és érhető el önnön életük alakításában való közreműködésük. Csak ennek talaján lehet megkezdeni a munkásszervezetek bürokratizmusának és az ösztönösség, az anarchista „spontaneitás” veszélyének tényleges elhárítását, és csupán ezen az alapon oldhatók meg hatékonyan az értelmiség helyzetének sajátos problémái is a jelenkori társadalomban.”¹⁴

„Tehát a proletárdiktatúra fogalma inkább elméleti, mint politikai rendszer konkrét formáját igazolja. A proletárdiktatúra nem okvetlenül államapparátus, hanem egy olyan hatalmi fogalom, amelyben a munkás-

osztály, illetve közvetlen és távlati, történelmi érdekei játszák az elvitathatatlan vezető társadalmi szerepét. Tehát a mi szemszögünkből a proletárdiktatúra nem a társadalom demokratizálódását akadályozó politikai rendszer formája, hanem ellenkezőleg, olyan hatalom, amelynek az a rendeltetése, hogy óvja a társadalom demokratizálódásának folyamatát és a szocialista öngazgatás talaján széles utakat nyisson a demokratizálódás előtt.

Jugoszláviában a proletárdiktatúra, vagyis társadalmunkban a munkásosztály vezető szerepe az öngazgatású demokráciában ölt testet.

Természetesen minden hatalom a kényszer formája, a proletárdiktatúra is az. A mi politikai rendszerünkben azonban a kényszer csupán annak a harcnak a területére korlátozódik, amelyet a túlhaladott osztályok maradványainak, a szocialistaellenes és öngazgatásellenes erőknek azon próbálkozásai ellen folytatunk, hogy társadalmunkra újra rákényszerítsék a régi rendszert és megszüntessék a munkásosztály és a dolgozók azon szabadságjogait, amelyekre támaszkodva érdekeik megvalósításáért harcolhatnak. Vannak például az állami kényszernek más területei is, mint a társadalmi élet anyagi és egyéb folyamatainak területei, ezeknek azonban semmi közük a proletárdiktatúrához, mert a társadalmi élet anyagi folyamatai szabályozásának objektív szükségszerűségéből következnek, s ezért minden társadalomra jellemzőek. A proletárdiktatúra politikai rendszere eltorzulhat, ez általános jelensége a társadalmi fejlődésnek. Az pedig a szubjektív szocialista erők feladata, hogy a szocialista társadalmi viszonyokban előálló elferdüléseket kiküszöböljék.

Azonban gyakran foglalkoztat bennünket, hogy vajon a munkásosztálynak és érdekeinek vezető szerepeként értelmezett proletárdiktatúra, a mind tágabb öngazgatási demokrácia és a mind jobban bővülő demokratikus és emberi szabadságjogok formájában valósul-e meg vagy fordítva, az állam és a társadalom techno-bürokratikus apparátusa uralgó társadalmi szerepének formájában. Egyes marxisták szerint a proletárdiktatúrára mindenképpen szükség van a forradalom első szakaszában, de a kellő pillanatban (és minél hamarabb) át kell váltani a demokrácia államára. Ez már önmagában ellentmondó. Bár Engels állításából kitűnik, hogy szabad népállamról addig nem beszélhetünk, amíg az államra és szerepére szüksége van proletáriátusunknak.

Az államhatalom és -diktatúra. A demokrácia is lényegében hatalom, a diktatúra formája.”¹⁵

Társadalmunkban az alkotmánnyal, a társult munkáról szóló törvénnyel és más törvénnyel lehetővé tettük, hogy a társult munkában dolgozók közvetlen gazdasági kapcsolatban legyenek a társított holt munkájukkal. „A dolgozó az öngazgatást a társult munka alap- és más szervezeteiben, a szervezet többi dolgozójával egyenjogúan és a kölcsönös felelősség viszonyai között valósítja meg a dolgozók gyűlésén referendum és a személyes véleménynyilvánítás más formái útján, valamint

a munkástanácsban levő azon küldöttek által való döntéshozatallal, akiket a szervezet többi dolgozójával együtt választ meg és hív vissza, továbbá a döntések végrehajtásának ellenőrzésével és e szervezetek szervei és szolgálatai munkájának ellenőrzésével.”¹⁶ A dolgozónak kötelessége figyelemmel kísérni a változásokat a társult munka alap- és más szervezeteiben, bírálni a hiányosságokat, véleményt nyilvánítani és ily módon tevékenyen részt vesz a szocialista öngazgatás fejlődésében.

Az 1974-es alkotmány meghatározza minden társultmunka-alapszervezet dolgozóinak azt a jogát, hogy részt vegyen az ellenőrzésben és döntéshozatalban.

„Öngazgatási jogaik megvalósítása és védelme céljából, a társult munka alap- és más szervezeteiben a dolgozóknak joga és kötelessége öngazgatási munkásellenőrzést gyakorolni, közvetlenül, a szervezet igazgatási szervei által és az öngazgatási munkásellenőrzés külön szervei által.”¹⁷

A munkásosztály munkájával új értékeket teremt és ily módon segíti a gazdaság fejlődését. Hazánkban mind nagyobb szükség van arra, hogy fejlesszük azt a képességet, mely a marxista elméletet egybekapcsolja a szocialista gyakorlattal, így nyerhető el a dolgozó tömegek bizalma és szilárdítható meg egysége.

„Az új rendszerbeli megoldások megvalósításával megszilárdult a dolgozók öngazgatási helyzete. Feltételek jöttek létre ahhoz, hogy a társultmunka-alapszervezetek dolgozói mindinkább úrrá legyenek az egész jövedelem fölött, határozzanak a jövedelem elosztásáról és felhasználásáról, valamint az eszközöknek az újratermelés egyéb folyamataiban dolgozó munkásokkal való társításáról. A társultmunka-alapszervezetek és öngazgatási viszonyaik egyre inkább az öngazgatásilag társult munka egész rendszerének, valamint a politikai rendszernek a társadalmi-gazdasági alapjaként affirmálódnak, s döntően befolyásolják a termelési szint emelését, továbbá a jövedelem növelését, gazdaságilag intenzívebbé tételét, s a gazdasági és a szociális problémák eredményesebb rendezését. Egyszóval a társultmunka-alapszervezetek az anyagi és a társadalmi fellendülés mind döntőbb tényezőivé válnak.”¹⁸

A szocialista termelési viszonyok további fejlődése tehát elsősorban a dolgozók helyzetének erősítésétől függ a társult munkában valamint attól, hogy úrrá lesznek-e a társadalmiasított holt munka minden eszköze felett.

Az öngazgatás fokozatosan megváltoztatja a munkások közötti tulajdonviszonyokat, nem-tulajdon jellegű viszonyokká módosítja azokat, és ily módon megszűnik az ember által való kizsákmányolása.

Jegyzetek

- ¹ Lenin Művei. 29. kötet, 427—428. oldal
- ² Lenin: A demokráciáról és a diktatúráról. III. fejezet: Állam és forradalom 24—25. o. Kossuth Könyvkiadó, 1978.
- ³ Uo. 17. o.
- ⁴ Lenin: Mi a teendő? Kossuth Könyvkiadó, 1968.
- ⁵ Lásd bővebben: Lenin a demokráciáról és a diktatúráról, 9. o., Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- ⁶ Uo. 13. o.
- ⁷ Lenin: A demokráciáról és a diktatúráról. Üdvözet a magyar munkásoknak. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1978. 167—168. o., II. bekezdés; IV. bekezdés; 171. o. utolsó bekezdés.
- ⁸ Lásd bővebben: Edvard Kardelj: A szocialista öngazgatás politikai rendszerének fejlődési irányai, Forum, Újvidék, 1977.
- ⁹ Uo. 80. o., II. és III. bekezdés
- ¹⁰ Történelmi materializmusról. Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1967., Politikai és jogi felépítmény. 179—214. o.
- ¹¹ A JKSZ programja: A szocialista állam társadalmi szerepe és feladatai: Az állam mint a szocialista erők nélkülözhetetlen eszköze az átmeneti időszakban. 120. o. (III. magyar nyelvű kiadás)
- ¹² Lásd bővebben: E. Kardelj: A szocialista öngazgatás politikai rendszerének fejlődési irányai, Forum, Újvidék, 1977.
- ¹³ Uo. 77. o., I. bekezdés
- ¹⁴ Uo.
- ¹⁵ Uo. 83. o.
- ¹⁶ JSZSZK Alkotmánya. Beograd, 1974., 98. szakasz
- ¹⁷ Uo.
- ¹⁸ A JKSZ tizenegyedik kongresszusa, dokumentumok 1978., 467. o., I. bekezdés